

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-83-146>

УДК 631.1:336.76

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПРИБУТКУ ТА РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ

METHODOLOGICAL APPROACHES TO ANALYSING THE PROFIT AND PROFITABILITY OF AGRIBUSINESS ENTERPRISES

Музиченко Андрій Олександрович

кандидат економічних наук, доцент, декан економічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5442-0516>

Muzychenko Andrii

National University of Life Resources and Environmental Management of Ukraine

У статті досліджується особливий характер формування фінансових результатів аграрних підприємств, де прибуток і рентабельність постають не як підсумкові показники, а як процесні категорії, що відображають складну взаємодію виробничих, біологічних, ресурсних і ринкових чинників із помітними часовими розривами між витратами та доходами. Проаналізовано межі традиційних методик фінансового аналізу та запропоновано їх інтеграцію з новітніми кількісними підходами, включно з прогностично-сценарними, фінансово-динамічними та сегментно-аналітичними моделями. Запропонована структурна модель дозволяє оцінювати прибуток і рентабельність за окремими виробничими циклами, ресурсною ефективністю та сценарними ризиками, підвищуючи точність оцінки та практичну значущість фінансових результатів у аграрному секторі.

Ключові слова: прибуток, рентабельність, аналіз, аграрні підприємства, фінансові результати.

The financial results of agricultural enterprises often demonstrate unpredictable dynamics: profits and profitability vary under the influence of seasonality, the duration of production cycles, fluctuations in crop yields and prices for agricultural products, and traditional methods of assessing them are not always able to reflect the real economic situation and the internal structure of financial results. It is precisely this discrepancy between the dynamic nature of profit formation and the static logic of analytical tools that highlights the relevance of the study and necessitates new methodological solutions and the creation of analytical models capable of accurately reproducing economic processes. The purpose of the article is to deepen the analytical basis for assessing the profit and profitability of agricultural enterprises by systematizing classical and modern methods and creating a structural model capable of taking into account the temporal, resource, and segmental specifics of the formation of financial results in various areas of activity. To achieve this goal, comparative and systematic analysis of existing approaches, generalization and classification, decomposition of financial results into segments, normalization of indicators for comparability, and construction of a structural model were used. The study made it possible to identify the main limitations of traditional methods and showed that the integration of classical and modern approaches provides a deeper understanding of the profit formation process, opens up opportunities to assess the effectiveness of individual segments of activity and adequately reproduce the time and resource aspects of production, as well as taking into account the risks of market fluctuations and unpredictable external factors. The practical value of the article lies in the creation of flexible analytical tools to support management decisions: the proposed model increases the accuracy of financial results assessment, identifies imbalances in profit formation, allows for the justification of resource optimization strategies, planning production cycles, and increasing the stability of financial activities, as well as adapting the financial policy of the enterprise to dynamic market and natural and climatic conditions, ensuring a more reasonable and accurate assessment of the economic efficiency of agricultural production.

Keywords: profit, profitability, analysis, agricultural enterprises, financial results.

Постановка проблеми. У методичному інструментарії аналізу прибутку та рентабельності агропідприємств закладена внутрішня суперечність між динамічною природою фор-

мування фінансових результатів і статичною логікою більшості аналітичних методів. Традиційні підходи здебільшого орієнтовані на фіксацію підсумкових показників звітного періоду,

тоді як економічний зміст прибутку в агробізнесі формується поступово, через послідовні виробничо-біологічні стадії, які виходять за межі календарного року та не мають лінійної залежності між витратами і доходами.

Значущість цієї методичної проблеми зумовлюється масштабами та умовами функціонування аграрного сектору, для якого характерна суттєва варіативність фінансових результатів, залежність від природно-кліматичних чинників і висока чутливість прибутковості до коливань цін на ресурси та сільськогосподарську продукцію. Так, у 2024-2025 роках аграрний сектор України демонстрував різку неоднорідність динаміки фінансової ефективності: за даними аналітичної платформи VKURSI (2025), сукупний дохід підприємств галузі з 2023 до 2024 року зріс у 2,6 рази, тоді як прибуток – майже у п'ять разів (з $\approx 65,8$ до ≈ 327 млрд грн), незважаючи на збереження зовнішніх ризиків [8]. Подібні коливання ускладнюють однозначне трактування результатів діяльності та знижують аналітичну придатність стандартних показників прибутку і рентабельності, розрахованих без урахування часової та структурної специфіки їх формування.

За таких умов навіть незначні методичні викривлення в оцінюванні прибутку й рентабельності можуть істотно спотворювати уявлення про рівень економічної ефективності підприємств і їхні можливості фінансового розвитку. Розраховані за стандартними методиками показники, однакові за формою, нерідко відображають принципово різні економічні ситуації, що свідчить про обмежену аналітичну придатність традиційних підходів та знижує інформативність факторного й коефіцієнтного аналізу в процесі обґрунтування управлінських рішень в аграрному секторі.

Усвідомлення таких обмежень підкреслює актуальність дослідження та зумовлює необхідність переосмислення методичних підходів до аналізу прибутку й рентабельності агропідприємств, спрямованого на підвищення аналітичної релевантності показників і коректності їх економічної інтерпретації в умовах аграрного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасній науковій літературі спостерігається стійкий інтерес до оцінки фінансової результативності підприємств агробізнесу, включно із показниками прибутку та рентабельності. Дослідники приділяють увагу як теоретичним аспектам, так і практичним методикам

вимірювання ефективності діяльності аграрних підприємств, проте підхід до методології залишається досить поверхневим.

Серед сучасних методичних розробок варто відзначити роботу Гуцаленко Л. & Молдована М. (2025), у якій систематизовано підходи до аналізу фінансових результатів та підкреслено залежність вибору методу аналізу від цілей дослідження, специфіки діяльності підприємства та умов зовнішнього середовища. Автори також виокремлюють особливості аграрного сектору – сезонність, циклічність, специфіку активів і вплив державної політики, які мають враховуватися при побудові аналітичної моделі фінансових результатів [3].

На рівні методичного узагальнення також зростає кількість досліджень, що розглядають систему показників та критеріїв аналізу фінансових результатів аграрних підприємств, що відображено в роботі Удодової Я., Книрик Н. & Зуба М. (2025). Автори акцентують на багатфакторній природі фінансових результатів та необхідності широкого аналітичного інструментарію для їх оцінки [6].

Одночасно у науковій практиці зростає інтерес до статистично-обґрунтованих та економетричних моделей аналізу фінансових результатів агропідприємств. Наприклад, дослідження Бойко В. та співавт. (2024) пропонує методику комплексної оцінки фінансово-економічної результативності аграрних підприємств на основі методу головних компонент (PCA), що дозволяє інтегрувати широкий спектр фінансових показників у цілісний індекс ефективності та виявляти ключові фактори впливу на прибуток і рентабельність [1]. Що є наочною демонстрацією руху наукової думки від традиційних підходів до більш кількісних і багатовимірних моделей аналізу.

Загалом, аналіз останніх публікацій демонструє, що проблема розробки адаптованих методичних підходів до аналізу прибутку та рентабельності агропідприємств лишається актуальною. Незважаючи на наявність різноманітних досліджень у сфері фінансового аналізу, більшість підходів не враховує комплексно специфіку аграрного виробництва, що створює методичну прогалину і підкреслює необхідність подальшого наукового дослідження в цій сфері.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є поглиблення методичних засад аналізу прибутку та рентабельності шляхом структуризації класичних і новітніх підходів та побудови моделі, здатної відобразити

часову, ресурсну й сегментну природу формування фінансових результатів підприємств агробізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові результати аграрних підприємств формуються в умовах, за яких економічний зміст прибутку і рентабельності не зводиться до підсумкових значень звітного періоду, а відображає результат складної сукупності виробничих, біологічних і ринкових процесів, розтягнутих у часі. На відміну від більшості галузей, де витрати й доходи мають відносно синхронний характер, в агробізнесі між моментом залучення ресурсів і моментом отримання економічного ефекту часто виникає суттєвий часовий розрив, зумовлений сезонністю, тривалістю виробничого циклу та залежністю результатів від природно-кліматичних умов. За таких обставин прибуток постає не як одномоментний фінансовий результат, а як економічна категорія процесного типу, формування якої відбувається поступово та нерівномірно.

Така особливість безпосередньо впливає на методичну придатність традиційних підходів до аналізу прибутку і рентабельності, що ґрунтуються на статичній логіці зіставлення доходів і витрат у межах календарного року. Застосування таких підходів в аграрному секторі призводить до ситуації, за якої формально коректні показники можуть не відображати реального рівня економічної ефективності підприємства, оскільки не враховують стадійність формування результатів, асинхронність грошових потоків та внутрішню неоднорідність структури витрат. У результаті показники прибутку й рентабельності втрачають частину свого аналітичного навантаження та перетворюються з інструменту пояснення економічних процесів на формальний елемент фінансової звітності.

Сьогодні питання методичних підходів до аналізу прибутку і рентабельності агропідприємств розглядається крізь призму поєднання традиційних класичних методів і новітніх кількісних моделей, що відображає прагнення дослідників забезпечити глибше розуміння фінансових результатів в умовах галузевої специфіки. Проте тут важливо зазначити, що загальні методи фінансового аналізу: балансовий, коефіцієнтний та факторний аналіз лишаються основою оцінювання фінансових результатів, оскільки вони дозволяють виявляти загальні тенденції в структурі та динаміці прибутку й рентабельності підприємства на основі звітних даних [7].

Для всебічного сприйняття особливостей класичних методичних підходів до аналізу прибутку та рентабельності та їх критичної оцінки з точки зору здатності адекватно відобразити економічний зміст фінансових результатів у аграрному секторі, доцільно подати їх у структурованій формі (див. табл. 1). Така візуалізація дозволяє одразу оцінити, які аспекти класичних методик формують базу для аналізу, а де проявляється обмеженість методичного інструментарію, що потребує подальшого удосконалення.

Таке узагальнення дає підстави стверджувати, що традиційні методики аналізу прибутку та рентабельності не втрачають своєї значущості для аграрного сектору, однак їх застосування потребує зміщення акцентів із формального розрахунку показників на інтерпретацію економічного змісту отриманих результатів. Саме поєднання балансової фіксації, факторної деталізації та коефіцієнтної оцінки дозволяє сформувати базову аналітичну рамку, у межах якої можна простежити загальну логіку формування фінансового результату. Водночас доцільність використання цих підходів в аграрному секторі прямо залежить від їх адаптації до галузевої специфіки: коригування показників на сезонність, виділення виробничих циклів як окремих аналітичних періодів, розмежування біологічних і фінансових стадій створення вартості, а також доповнення річних розрахунків поквартальним або поетапним аналізом.

Інакше кажучи, традиційні методики мають розглядатися не як завершений інструментарій, а як базовий рівень аналітичної системи, що потребує інтеграції з більш гнучкими кількісними моделями. Саме така інтеграція дозволяє перейти від фіксації підсумкового прибутку до аналізу процесу його формування в часі та під впливом стохастичних чинників.

З огляду на це сьогодні все більшого поширення набувають новітні підходи, які здатні забезпечити врахування часової структури витрат і доходів, варіативності урожайності, коливання цін на сільськогосподарську продукцію та ресурсних обмежень діяльності. Їх різновиди та логіку групування відображено на рис. 1.

Сукупність таких підходів формує систему, яка не просто доповнює класичні методики, а трансформує їх у гнучкий інструментарій, здатний адекватно відобразити процес формування прибутку та рентабельності в умовах галузевої специфіки. Так, прогностично-сценарні методи відкривають можливість бачити

Таблиця 1

**Класичні методичні підходи до аналізу прибутку та рентабельності
та їх обмеження для агропідприємств**

Методичний підхід	Аналітичний зміст	Основні можливості	Обмеження в аграрному секторі
<i>Балансовий</i>	Фіксація абсолютних та відносних фінансових результатів (прибуток, рентабельність)	Дає загальне уявлення про масштаб і ефективність діяльності; дозволяє порівняння динаміки за періодами	Не відображає внутрішню логіку формування прибутку; ігнорує сезонність та нерівномірність витрат і доходів
<i>Факторний</i>	Декомпозиція змін прибутку і рентабельності на окремі чинники (обсяг виробництва, структура витрат, ціни реалізації)	Виявляє причинно-наслідкові зв'язки; дозволяє деталізувати вплив окремих факторів на фінансовий результат	Орієнтований на статичні дані звітного періоду; не враховує часові розриви між витратами та доходами
<i>Коефіцієнтний</i>	Розрахунок рентабельності активів, власного капіталу, операційної діяльності	Порівняння ефективності між підприємствами та у динаміці; дозволяє оцінювати рівень прибутковості різних ресурсів	Значення коефіцієнтів сильно залежать від структури активів, тривалості обороту капіталу та галузевої специфіки; однакові коефіцієнти можуть відображати різні економічні ситуації

Джерело: сформовано автором на основі [2]

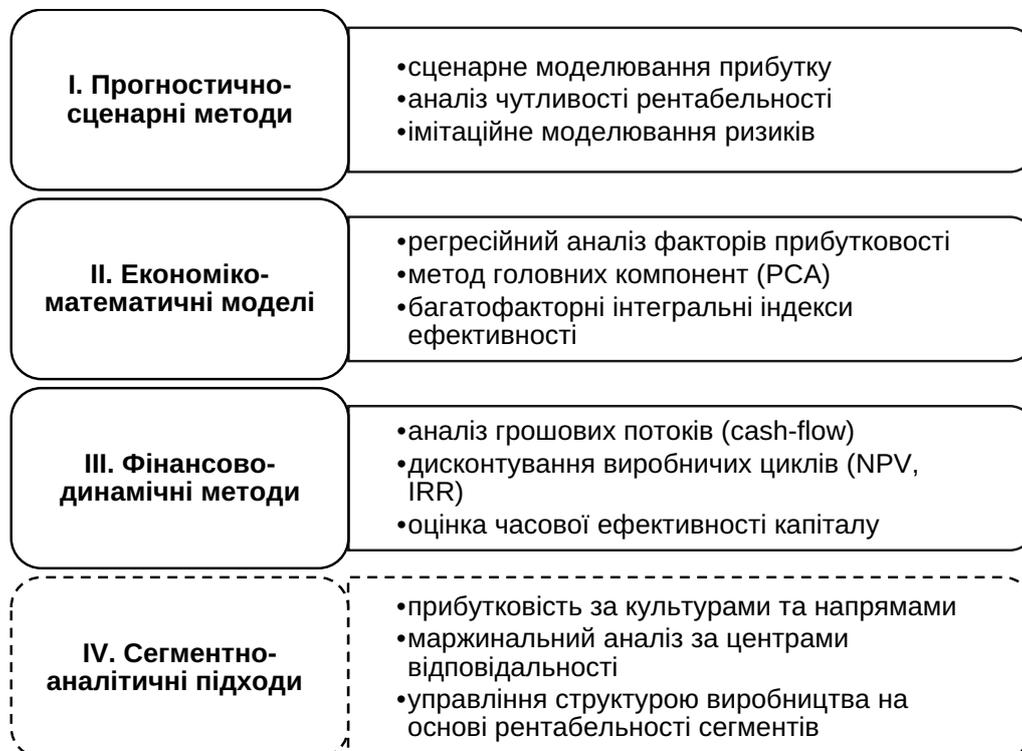

Рис. 1. Новітні методичні підходи до аналізу прибутку та рентабельності агропідприємств

Джерело: сформовано автором на основі [4; 5]

прибуток і рентабельність як результат активних процесів, оцінюючи альтернативні сценарії розвитку цін, врожайності та ринкових ризиків. Вони задають контекст, у межах якого економіко-математичні моделі можуть кількісно виміряти вплив окремих факторів на прибуток, спираючись на статистично перевірені залежності. В свою чергу, фінансово-динамічні підходи доповнюють цю систему, відтворюючи часову протяжність виробничих циклів та грошових потоків, дисконтуючи майбутні надходження і співставляючи їх із тривалістю обороту капіталу, що критично для аграрних підприємств з довгими біологічними циклами. А сегментно-аналітичні методи деталізують прибутковість за культурами, напрямками та центрами відповідальності, дозволяючи адаптувати виробничу і фінансову стратегію до конкретних економічних умов і виявляти внутрішні центри формування прибутку та збиткові сегменти.

Таким чином, проведена систематизація традиційних і новітніх методичних підходів створює необхідне підґрунтя для наступного етапу дослідження – розроблення структурної моделі та методичного уточнення прикладних аналітичних інструментів, спрямованих на поглиблення вимірювання фінансових результатів в аграрному виробництві (рис. 2).

Логіка такої моделі полягає у послідовному перетворенні вхідних даних у структуровані аналітичні результати, що забезпечують більш точну оцінку фінансової ефективності аграрного підприємства. Початковою точкою аналізу є інформаційна база, яка формує комплексну аналітичну основу для оцінки фінансових результатів аграрного підприємства. Вона включає дані бухгалтерського та управлінського обліку, виробничі показники, такі як площа посівів, врожайність, поголів'я та продуктивність, цінові параметри ринку, часові характеристики виробничого циклу та

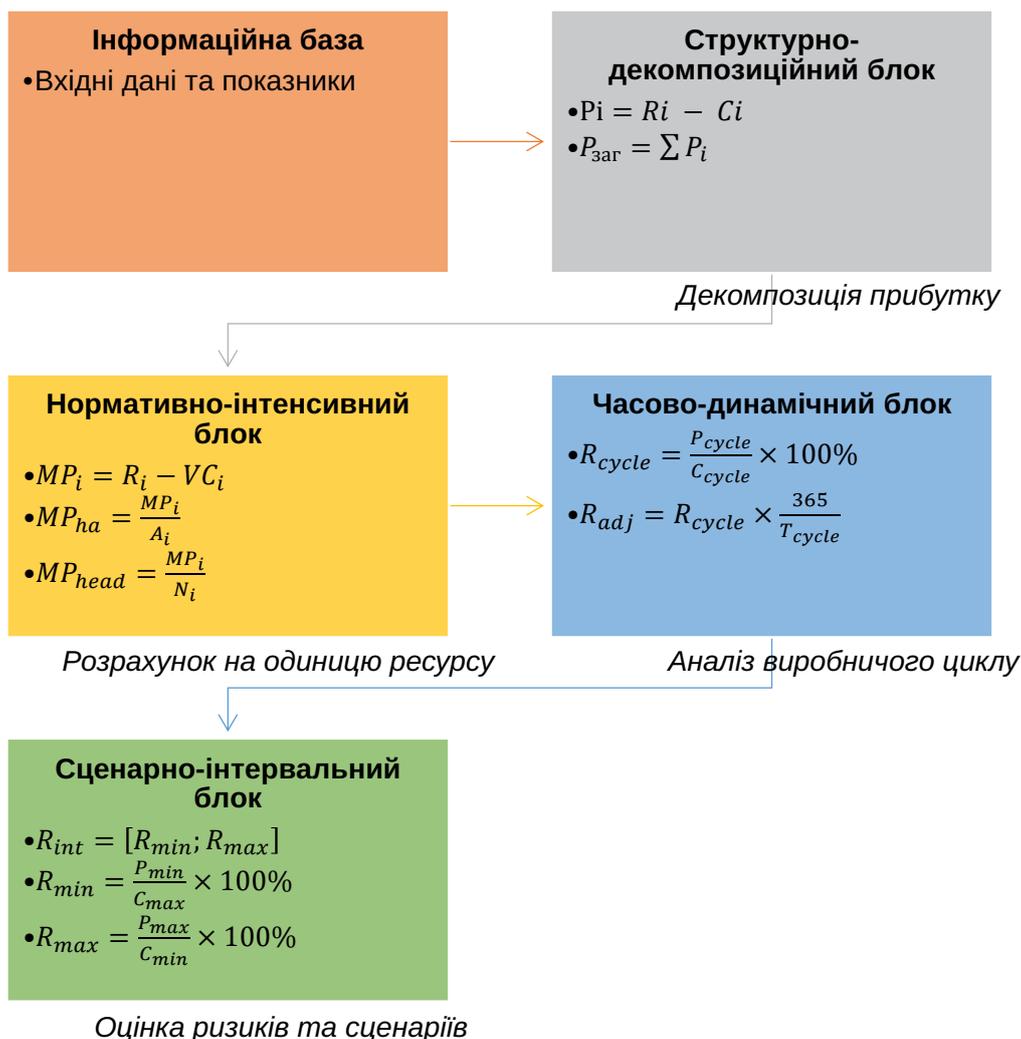

Рис. 2. Структурна модель аналізу прибутку та рентабельності агробізнесу

Джерело: сформовано автором

структуру змінних і постійних витрат. На основі цієї бази формується подальший структурно-декомпозиційний блок, який забезпечує розклад сукупного фінансового результату за видами продукції або напрямками діяльності. Завдяки чому можна виділити сегменти, що формують прибуток та оцінити внесок кожного напряму у загальний фінансовий результат, формалізуючи його як обчислення прибутку кожного сегмента та сумарного прибутку підприємства.

Наступний етап моделі передбачає нормативно-інтенсивне порівняння, яке дозволяє оцінювати прибуток на одиницю ресурсу – у рослинництві на гектар посівної площі, у тваринництві на одну голову поголів'я. Таке методологічне рішення забезпечує зіставність результатів незалежно від масштабу господарства та дозволяє порівнювати ефективність різних напрямів виробництва. Паралельно враховується й часово-динамічний аспект, який охоплює повний виробничий цикл і швидкість обороту капіталу, що дозволяє оцінювати рентабельність не лише за календарний рік, а з позиції часової ефективності використання ресурсів, що особливо важливо для багатоперіодних культур та тривалих циклів тваринництва.

Завершальним компонентом моделі є сценарно-інтервальний аналіз, який враховує ринкову невизначеність і формує інтервали можливого рівня прибутковості залежно від різних економічних сценаріїв. Як наслідок – відкривається можливість оцінювати ризики коливання цін і витрат, моделювати потенційні фінансові результати та обґрунтовано

застосовувати стратегії хеджування, страхування чи диверсифікації для підвищення стабільності фінансової діяльності підприємства.

Висновки. Отже, запропонована в межах дослідження структурна модель аналізу прибутку та рентабельності аграрних підприємств формує концептуально нову конфігурацію аналітичного процесу, в якій фінансовий результат розглядається як похідна взаємодії виробничих, ресурсних і ринкових параметрів у межах повного циклу створення вартості. Практична цінність розробки полягає у розширенні можливостей кількісного вимірювання фінансових результатів: модель забезпечує зіставність ефективності різних напрямів діяльності, дозволяє виявляти диспропорції у формуванні прибутку та уточнювати оцінку рентабельності з урахуванням ресурсної та часової специфіки аграрного виробництва. Її застосування створює підґрунтя для більш обґрунтованої інтерпретації фінансових показників і підвищує аналітичну точність оцінки економічної результативності підприємств галузі. Для подальшого вдосконалення методичних підходів доцільно розвивати інструменти поетапного вимірювання фінансового результату в межах окремих виробничих циклів, розширювати систему галузевих індикаторів ефективності з урахуванням специфіки культур і напрямів тваринництва, а також інтегрувати елементи ризик-орієнтованого аналізу в процедури стратегічного планування. Саме така еволюція методики дозволить посилити методичну коректність аналізу прибутку та рентабельності за посиленої динаміки ринкових коливань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко, В., Лизак, М., Васильців, Т., Лупак, Р., Огінок, С. Фінансово-економічні показники сільськогосподарських підприємств: аналіз та вдосконалення політики. *Сільськогосподарська та ресурсна економіка: Міжнародний науковий електронний журнал*. 2024. № 10(4). С. 129-155. URL: <https://doi.org/10.51599/are.2024.10.04.06> (дата звернення: 18.02.2026)
2. Гайбура, Ю. А. Методичні підходи щодо оцінки і прогнозування прибутковості підприємства. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2023. № 1(38). С. 118-124. URL: <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2023-1.17> (дата звернення: 18.02.2026)
3. Гуцаленко, Л., Молдован, М. Методичні засади аналізу фінансових результатів підприємств аграрного бізнесу. *Економіка та розвиток*. 2025. № 12(3). С. 45-58. URL: <https://surl.li/tihffw> (дата звернення: 17.02.2026)
4. Іванець, Є. Планування фінансового результату суб'єкта агропромислового виробництва в управлінні його фінансовою стійкістю. *Український економічний часопис*. 2024. (5). С. 60-64. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-5-11> (дата звернення: 19.02.2026)
5. Маначинська, Ю., Лучик, М., Лучик, С. Фінансове моделювання управління грошовими потоками для безпеки агробізнесу: обліково-аналітичний аспект. *Наукові горизонти*. 2024. № 27(4). С. 154-165. URL: <https://doi.org/10.48077/sciHor4.2024.154> (дата звернення: 20.02.2026)

6. Удодова, Я., Книрик, Н., Зуб, М. Облік та аналіз фінансових результатів на аграрних підприємствах. *Економіка та суспільство*. 2025. (79). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-132> (дата звернення: 19.02.2026)
7. Центральна спілка споживчих товариств України. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006626-06#Text> (дата звернення: 17.02.2026)
8. VKURSI. VKURSI дослідили динаміку розвитку аграрного бізнесу у 2024 році. URL: <https://surl.li/gobkxk> (дата звернення: 16.02.2026)

REFERENCES:

1. Boiko, V., Lyzak, M., Vasylytsiv, T., Lupak, R., Ohinok, S. (2024). Finansovo-ekonomichni pokaznyky silskohospodarskykh pidpriemstv: analiz ta vdoskonalennia polityky [Financial and economic indicators of agricultural enterprises: analysis and policy improvement]. *Silskohospodarska ta resursna ekonomika: Mizhnarodnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, vol. 10 (4), pp. 129-155. Available at: <https://doi.org/10.51599/are.2024.10.04.06> (accessed February 18, 2026)
2. Haibura, Yu. A. (2023). Metodichni pidkhody shchodo otsinky i prohnozuvannia prybutkovosti pidpriemstva [Methodological approaches to assessing and forecasting the profitability of an enterprise]. *Podilskyi visnyk: silske gospodarstvo, tekhnika, ekonomika*, vol. 1(38), pp. 118-124. Available at: <https://doi.org/10.37406/2706-9052-2023-1.17> (accessed February 18, 2026)
3. Hutsalenko, L., Moldovan, M. (2025). Metodichni zasady analizu finansovykh rezultativ pidpriemstv ahrarnoho biznesu [Methodological principles for analysing the financial results of agribusiness enterprises]. *Ekonomika ta rozvytok*, vol. 12(3), pp. 45-58. Available at: <https://surl.li/tihffw> (accessed February 17, 2026)
4. Ivanets, Ye. (2024). Planuvannia finansovoho rezultatu subiekta ahropromyslovoho vyrobnytstva v upravlinni yoho finansovoiu stikiistiu [Planning the financial results of an agro-industrial entity in managing its financial stability]. *Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys*, no.(5), pp. 60-64. Available at: <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2024-5-11> (accessed February 19, 2026)
5. Manachynska, Yu., Luchyk, M., Luchyk, S. (2024). Finansove modeliuвання upravlinnia hroshovymy potokamy dlia bezpeky ahrobiznesu: oblikovo-analitychnyi aspekt [Financial modelling of cash flow management for agribusiness security: accounting and analytical aspects]. *Naukovi horyzonty*, vol. 27(4), pp. 154-165. Available at: <https://doi.org/10.48077/scihor4.2024.154> (accessed February 20, 2026)
6. Udodova, Ya., Knyrik, N., Zub, M. (2025). Oblik ta analiz finansovykh rezultativ na ahrarnykh pidpriemstvakh [Accounting and analysis of financial results at agricultural enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 79. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-132> (accessed February 19, 2026)
7. Tsentralna spilka spozhyvchykh tovarystv Ukrainy. Metodichni rekomendatsii z analizu i otsinky finansovoho stanu pidpriemstv [Central Union of Consumer Societies of Ukraine. Methodological recommendations for analysing and assessing the financial condition of enterprises]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006626-06#Text> (accessed February 17, 2026)
8. VKURSI. VKURSI doslidyly dynamiku rozvytku ahrarnoho biznesu u 2024 rotsi [VKURSI. VKURSI researched the dynamics of agricultural business development in 2024]. Available at: <https://surl.li/gobkxk> (accessed February 16, 2026)

Дата надходження статті: 27.02.2026

Дата прийняття статті: 16.03.2026

Дата публікації статті: 24.03.2026